

**SPARC
Göteborgs universitet
Runö Folkhögskola**

**Deltagarbaserad
Aktionsforskning 7.5p
Demokratiska kunskaps-
och förändringsprocesser**

**MINNESARBETE OM UTSATTHET
ARBETSMARKNADSPOLITIKENS HISTORIA
MED FOKUS PÅ DE ARBETSLÖSA**

**Handledare:
Professor emeritus Lars Holmstrand
Linnéuniversitetet**

**Författare:
Göran Hammer
FAiE**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Abstract	Sid 3
2. Bakgrund	Sid 3
3. Nyckelord	Sid 3
4. Problemställning	Sid 4
5. Syfte	Sid 4
6. Grupparbete om utsatthet	Sid 4
7. Deltagarnas individuella svar	Sid 5
8. Fortsatt bearbetning...	Sid 5
9. Om minnesarbete	Sid 6
10. Betydelsen av att vara en del...	Sid 8
11. Från alienation till frigörelse	Sid 8
12. Slutdiskussion	Sid 9
13. Litteraturförteckning	Sid 11

1. Abstract

Föreningen Arbetarhistoria i Eskilstuna har en projektverksamhet med deltagare inom Fas 3 eller sysselsättningsfasen och de är själva medlemmar i föreningen. Genom att använda och utveckla minnesarbetet som metod för dessa medlemmar som samtidigt är deltagare, så skapar vi ett frirum där analys av den egna situationen blir till en kollektiv insikt om ett eller flera samhällsproblem. Minnesarbetet sker inom ramen för en deltagarbaserad aktionsforskningsprocess om arbetsmarknadspolitikens historia.

2. Bakgrund

Föreningen Arbetarhistoria i Eskilstuna som förkortas FAiE har en projektverksamhet med Fas-3deltagare som samtidigt är medlemmar i föreningen. De får enligt regelverket för Fas-3 eller sysselsättningsfasen inte inneha posten som styrelseledamöter men väl andra förtroendeuppdrag. Jag som verksamhetsledare som uppbär bidrag i form av nystartsbidrag får inte heller inneha styrelseuppdrag.

Deltagarna upplever att de som deltagare i en meningsfull deltagarorienterad verksamhet blir bedömda utifrån hur Fas 3 var tänkt att vara från den borgerliga alliansen och utifrån de missbruk och utnyttjande av arbetslösa som systemet har skapat. Vi har inom systemets ram försökt att göra en meningsfull, icke auktoritär och deltagarorienterad verksamhet som skiljer sig markant från intentionerna och exemplen på missbruk och utnyttjanden av de arbetslösa. Vi ser också att kritiken blir historielös eftersom det finns historiska exempel på missbruk och meningslöshet även under tider då arbetarrörelsen var i maktställning. Den onyanserade kritiken drabbar därmed detta projekt och deltagarna och även liknande projekt och dess deltagare. Därmed tar man ifrån deltagarna vad som faktiskt har uppnåtts. Detta kan beskrivas som en alienationsprocess.

3. Nyckelord

Förening, medlemmar, arbetarhistoria, arbetslösa, Fas-3, deltagarbaserad, process, individuellt, kollektivt, minnesarbeten, utsatthet.

4. Problemställning

Att analysera ett minnesarbete om utsatthet. Fas 3-deltagarna i Föreningen Arbetarhistoria i Eskilstuna upplever en utsatt situation på arbetsmarknaden och har med sig erfarenheter från tidigare utsatthet.

5.Syfte

Att använda minnesarbetet om utsatthet i form av en individuell och kollektiv process i syfte att belysa minnesarbetet som metod och ytterligare problematisera det som handlar om utsattheten som ett samhällsproblem och föreningen som en möjlighet. Minnesarbetet är en del av ett arbete som handlar om att skapa förförståelse inför arbetet med Arbetsmarknadspolitikens historia med fokus på de arbetslösa – Samhällets värderingar och Kapitalismens utveckling över tid. Vi beslöt att använda oss av minnesarbete utifrån Johanna Essevelds artikel ur boken Mer än kalla fakta, kvalitativ forskning i praktiken (Sjöberg, red, 1999) utifrån tanken om individuella och kollektiva minnesarbeten.

6.Individuell och kollektiv process med minnesarbete om utsatthet

Deltagarna började med att arbeta individuellt med problemställningen ”Då var jag utsatt!”. Vi fick ett motstånd när det gällde att arbeta med denna frågeställning från tre deltagare. Två av dessa deltagare fick förslaget från mig att de inte behövde delta under arbetet med den problemställningen. Min kollega och chef ansåg att detta inte var riktigt bra att de skulle stå utanför processen. För min del framhöll jag vikten av att processen skulle vara deltagarbaserad och att inte riskera att bryta dialogen. En vägran att arbeta individuellt med sin egen utsatthet och därefter vara oförstående inför en kollektiv kunskapsprocess kan leda till en antialog (Freire 1976). Hans Hjalte gick då in till deltagarna och diskuterade med dem. Dessa två personer deltog därefter i grupparbetena. Grupparbetena pågick sedan med stor dynamik och det inträffade gjorde istället att vi fick en diskussion om hur utsatthet kan yttra sig. Den tredje personen som inte ansåg sig vara utsatt började istället utveckla en berättelse hur hen faktiskt varit utsatt. En annan effekt var diskussionen om hur man anpassar sig där jag lyfte fram tankar om anpassningsbaserad kontra utvecklingsinriktad kompetens (Ellström 1994). Vår process ska leda till insikter till hur man vill och kan förändra sin situation och förändra samhället med allt vad det innebär.

När deltagarna hade skrivit ner sina berättelser kring frågeställningen ”Då var jag utsatt!”, så skrev jag ner detta samlat på ett papper. Därefter delades det samlade materialet ut och jag förklarade att texten ska ses som just text och att de ska distansera sig till att de själva var upphov till detsamma. Jag har rubricerat detta som ”Fortsatt bearbetning genom minnesarbete”. Deltagarna delades upp i olika grupper och de placerades sig därefter i olika rum. Därefter skulle de fokusera på och isolera det i texten som handlade om vad som var utsattheten. När detta var gjort så skulle de utveckla tankar om på vilket sätt som detta kan vara ett eller flera samhällsproblem. När de ansåg sig vara klara med arbetsuppgiften så förklarade jag att sekreteraren

med hjälp av de övriga i gruppen skulle sätta samman en samlad text från gruppen. Detta utlöste en stor kreativ och spännande diskussion.

7. Deltagarnas individuella svar : ”Då kände jag mig utsatt!”

Nr 1. När jag gick in i Fas 3 och fick veta att jag inte hade några som helst rättigheter längre, mindre pengar och tvång att jobba utan betalning (mer än aktivitetsstöd) i två år på nåt ställe som AF bestämde och samtidigt söka minst 5 jobb/vecka. Jobb som inte fanns att söka.

Nr 2. Då kände jag mig utsatt som arbetslös!

Så länge hjulen rullade på under 80-talet och ekonomin var relativt god, så var mina problem inte fullt lika synbara, och det funkade relativt bra fram till regeringsbytet 2006. Då blev problemen mer synbara i och med att jag har problem med eksem, allergier och astma och det blev helt klart uppenbart svårt och är än idag svårt med mitt jobsökeri.

Nr 3. Utsparkad efter 38-årig anställning trots att man ej var sist anställd

Nr 4. Jag kan inte säga något specifikt tillfälle, däremot känner jag mig utsatt som arbetslös varje månad då jag måste be om några korvören från försäkringskassan. Allt för att få den gröna lappen.

Nr 5. Då kände jag mig utsatt som arbetslös!

År 1994 blev jag arbetslös från ett företag. Det var arbetsbrist på arbetsbrist. På arbetsplatsen blev jag trakasserad av en förman. Han körde efter mig och de andra arbetskamraterna med tryck och provocerade oss. Han jagade oss för att se att vi arbetade hela tiden.

Nr 6. Ett ytterligare inlägg var följande: Har ej upplevt mig som utsatt.

Detta exempel **Nr 6** ledde i grupparbetet till en diskussion i en grupp där man kom fram till att utsatthet kan vara många olika saker. I en annan grupp satt den som skrivit detta och förklarade den situation som personen i fråga tänkte på. Efter en diskussion så kom hen fram till att hen hade varit utsatt och på vilket sätt detta hade yttrat sig på.

8. Fortsatt bearbetning genom kollektivt minnesarbete

Efter den individuella delen med reflektion kring frågeställningen ”då var jag utsatt” så följde grupparbeten där det handlade om distansering. Att komma fram till vad texten säger om vad utsattheten handlade om. Därefter skulle de olika grupperna utveckla tankar om hur detta kan vara ett eller flera samhällsproblem.

Grupp 1

-Upplevde sig orättvist behandlad på sitt förra jobb där han jobbat i 33år och inte fick gehör (under flera år) i de förhandlingar som han deltog i. Företagen värderar inte personalens kunskap.

-Fick sparken pga vad företaget benämnde som problem med hans reumatism och de upplevde det som ”för dyrt” att hålla honom kvar på företaget.

-Upplever att företagen inte vill ha honom pga hans allergier.

Han upplever även viss särbehandling vid hans arbetsolycka.

-Upplevde sig provocerad på sitt jobb pga förmannen men även pga sin uppkomna graviditet där hon jobbade då och att företaget då sade till henne att hon då hade "ställt till det".

-Gruppen var överens om att den största utsattheten ändock var att man trots allt får mycket mindre pengar än när man jobbade.

-Vad gäller den ekonomiska biten finns mycket att diskutera när det gäller boende och bidrag.

-Företagen har svårt att få personal med kompetens, fast å andra sidan vill de helst ha folk som är formbara, dvs. mestadels ja-sägare och spakryckare.

-Det vore bra om man också ändrade bestämmelserna i kommunen så att möjlighet fanns att kunna få hjälpa till på äldreboenden samt i skolorna som rastvakter. Även vore det ju bra att kunna få hjälpa idrottsföreningar med träning för knattar och liknande.

-Det upplevs som svårt att ha några visioner om ett framtida arbete.

Grupp 1.

Om en upplevd framtid:

Bidragsmottagare som blir kunskapsöverförare blir därmed en bidragsgivare.

Ett mentor/lärlingssystem ska ej vara åldersrelaterat eller sjukdomsrelaterat.

Kompetensutvecklingen är eftersatt. På grund av detta är vi strax tillbaka på 1930-talet. Även en arbetsskadad har fortfarande sin yrkeskompetens samt specialkompetensen som arbetsskadad.

Försörjningsstöd samt aktivitetsstöd skall alltid vara pensionsgrundande och indexreglerat.

Jobbskatteavdrag bör avvecklas. Det gynnar bara de som redan har. Vi som är arbetslösa bekostar jobbskatteavdragen och vi blir sparkade på både två och tre gånger.

Fackförbunden på väg att försvinna tack vare arbetsgivarnas demoralisering av facken.

9. Om Minnesarbete

I Johanna Essevelds (1999) artikel ur boken Mer än kalla fakta – Kvalitativ forskning i praktiken (Sjöberg 1999, red) så nämner hon att det i samhällsvetenskaplig litteratur saknas en dokumentation av denna metod. Mot bakgrund av detta så utgår hon från en längre introduktion som det presenteras i boken *Female Sexualization* av Frigga Haug och hennes medarbetare.

I det följande betonas det individuella och kollektiva minnesarbetet. Ett citat av Karin Widerberg pekar på utmaningen i minnesarbetet där Karin Widerberg utgått från sin egen kunskaps- och sexuella historia där hon i förstudien nämner sexuella erfarenheter, sexuella övergrepp, och erfarenheter av sexuella trakasserier. Hon blev överraskad av mängden och variationen av dessa minnen och det är dessa erfarenheter som hon sedan byggde vidare på. Här kommer hon in på hur kunskapsarbetet kring minnesarbetet kom att handla om hennes disciplinering som

forskare. Karin Widerbergs minnesarbete är inspirerat av det kollektiva minnesarbetet men hon gör detta till en individuell process. Esseveld (1999) konstaterar att Frigga Haug *”är alltså inte intresserad av objektiv kunskap om hur saker och ting verkligen är (ej av sociala fakta för att tala med Emile Durkheim), utan av hur vi konstruerar oss själva, andra och sociala relationer samtidigt som vi blir konstruerade av dessa relationer. Minnesarbete handlar därför om att upptäcka dessa processer så som de kommer till uttryck i skrivna minnen och reflektioner av enskilda individer”*.

Dessa skrivna minnen ska vara konkreta och handla om händelser och episoder och inte vara genomarbetade men detaljerade. De nedskrivna minnena jämförs och kontrasteras med varandra. Här har jag betonat vikten av distansering och att se det som en text där vi ska få ut det som frågeställningen handlade om. Här menar Frigga Haug att arbetet ska leda till vidare reflektioner och omtolkningar. Där det gemensamma i minnena blir synligt och att det synliggör begränsande sociala strukturer och hur vi anpassar oss eller gör motstånd och hur vi kan avtäcka dessa förtryckande sociala strukturer.

Min erfarenhet är att det uppstår en förlösning som gör att det inte går att hålla tillbaka det tredje steget där vi använder oss av *”de isolerade texterna”*. Det finns inte heller någon mening i att göra detta eftersom jag själv som processledare blir en hindrande social struktur. Här finns även en kritik från den feministiska forskningen på 1970- och 80 talet av samhällsvetenskaplig kunskap med dess snäva inriktning *”där världen delas i två delar som är hierarkiskt relaterade till varandra”* (Esseveld 1999) Kritiken handlar även om att samhällsvetenskaplig forskning var grundad i de privilegierade männens erfarenheter. Där de underprivilegierade kvinnornas erfarenheter, blir nedtystade eller misstolkade. Här ifrågasätts kunskapen som ofullständig där den gör anspråk på att vara objektiv och könsneutral.

Jag vill mena att de arbetslösa kan ses som en av dessa underprivilegierade grupper som inte blir sedda utan tvärtom utsatta för samhällets olika strukturer. Vi kan även göra en jämförelse mellan de sexuellt utnyttjade och de arbetslösa när det gäller minnesarbetet. Jag menar att vi kan tala om förträngning av utsatthet, att omedvetet ta på sig en skuldbörda, depression, oro, otrygghet, frustration mm. Allt detta har vi arbetat med i minnesarbetet och skapat en kollektiv process där vi hanterat detta som samhällskritik och skapat fördjupning. Emellertid så är det ibland en tung och frustrerande process att starta upp. På grund av den jämförelse som jag gjorde med de sexuellt utnyttjade och den verkan som blir följderna av detta så kommer vi att arbeta med detta när det gäller den rika flora av minnesarbeten och grupprocesser som vi har skapat inom FAiE. Vi ser även arvet från den stränga skolan och Eskilstunas industriella historia. De äldre deltagarna har ofta med sig negativa skolerfarenheter när det gäller att skriva och uttrycka sig skriftligt vilket kan medföra stor vånda och frustration i starten av de olika minnesarbetena. Här ser vi en kontrast genom deltagare som har skolerfarenheter från den så kallade flumskolan därför att de har betydligt lättare för att uttrycka sig i skrift. Här ser jag med stor tillfredsställelse att vår nya ordförande är en pedagog med erfarenhet från en rad progressivt pedagogiska

utvecklingsprojekt inom gymnasieskolan. Vi har tidigare arbetat gemensamt med att skapa Eskilstunas progressiva pedagoger.

10. Betydelsen av att vara en del av en rörelse

FAiE är medlemsorganisation i AKS, en förkortning av Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap och har ett samarbetsavtal med ABF Sörmland. Vi är stolta över kopplingen vi ser mellan Rosa Parks, Myles Horton, Paulo Freire, SPARC och FAiE. Föreningen ser sig själv som ny gren på det träd som utgör arbetarrörelsen. Nu har vi tagit initiativ till att skapa Föreningen Arbetarteater. Minnesarbetet kan resultera i ett manus och gestaltas i teaterform på Biograf Royal. En nedlagd biograf i det klassiska arbetarkvarteret och tidigare municipalsamhället Nyfors. Här skapar vi samarbete med Kulturföreningen i Eskilstuna och Folkets Hus och Parker. Visionen är en progressiv arbetarteater med humor, allvar och samhällskritik i en spetsfundig mäktig form. Vi kommer att påbörja ett samarbete med nestorn i den progressiva teatern Carsten Paelmer. Det är i denna kontext som minnesarbetet bedrivs.

Vi ser oss som en del i en folkrörelse där vi tillsammans skapar en utveckling på ungefär samma sätt som Myles Horton beskriver det:

”Det är i en folkrörelse som en idé ofta är enkel och direkt nog för att kunna spridas snabbt. Då växer ledarskapet fram mycket snabbt för det är något explosivt som pågår. Man ser att andra som inte är märkvärdigare än en själv, gör sådant man själv aldrig trodde man kunde göra. Man blir djärvare och vågar sig ut på djupt vatten, och när man väl har gjort det, verkar det som om man aldrig hade gjort något annat.

(Horton, självbiografi 1995)

Samtidigt bidrar vi till att skapa, vitalisera och förändra den rörelse som vi är en del av. Det finns stelnade strukturer som inte riktigt förstår att ta till sig det som vi redan nu har bidragit till. Inom arbetarrörelsen pågår också en process där starka krafter vill åsidosätta historien och bara se framåt. Vår koppling till fas 3 fungerar också som ett rött skycke för etablissemanget inom fram för allt Eskilstunas arbetarrörelse. Vi fyller faktiskt en viktig roll för dem som kommer in i fas 3 genom att vara ett mänskligt alternativ inom systemets ram. Vårt deltagarbaserade aktionsforskningsprojekt och flera av våra andra projekt och seminarie- och mötesverksamheter kan sägas utnyttja sprickor i ramverket och ta tillvara det faktum att vi är en förening med medlemmar som samtidigt är deltagare.

11. Från alienation till frigörelse

I inledningen av boken *Kulturell kamp för frihet* av Paulo Freire från 1974 så skriver Sven Rohde följande om Paulo Freires budskap. *”Man kan tala om att förmänskliga världen som ett mål för mänsklig strävan, men man talar inte om att ”fördjura” världen. Men alla människor är inte medvetna om sin makt och sin rätt att benämna världen, att omskapa den. Många lever i ett stadium där de inte är riktiga människor. De är ”nedsjunkna” i sin verklighet, skriver Freire. Pedagogikens uppgift är att förmänskliga dem, att få dem att träda fram ur sin nedsjunkna värld, vinna frihet att skapa sin värld”.* Vidare lyfter Rohde fram Freires positiva tolkning om sin pedagogik som utopisk. *”Utopin ger hopp, ger ett mål att sträva fram emot, Utopin innebär, menar Freire, dels att man fördömer det nuvarande, dels att man förkunnar*

något kommande". Vårt arbete har tydliga drag av ett positivt utopiskt synsätt. Det kommer till uttryck i minnesarbetets frågeställningar och vår kunskapsprocess från det individuella till det kollektiva och användandet oss av en samhällskritisk fördjupande metod. Här kan vi även inhämta inspiration från Paulo Freires eget förord i den ovan nämnda boken *Kulturell kamp för frihet*.

"Äkta tanke-språk skapas fram i det dialektiska förhållandet mellan subjektet och hennes konkreta historiska och kulturella verklighet. Vad gäller de alienerade kulturella processerna i beroende samhällen eller objektsamhällen, är tanke-språk självt alienerat. Därav det faktum att dessa samhällen inte visar upp ett äkta, eget tänkande under perioderna av mest akut alienation. Verkligheten, som den tänks, överensstämmer inte med den verklighet som objektivt genomlevs, utan snarare med den verklighet i vilken den alienerade människan föreställer sig att vara".

(Freire 1974)

Alienation är makt och maktutövning över de människor som utsätts för alienation genom att frånskiljas sina egna verktyg, förmågor och möjligheter. Att sättas i en sits av individuell och kollektiv skuldbörda för sin situation i ett samhälle som präglas av en förnekad massarbetslöshet och ökade ekonomiska, sociala och kulturella klyftor, är att se som alienation. Vår uppgift med vår verksamhet i allmänhet och med den deltagarbaserade aktionsforskningsprocessen i synnerhet handlar om att tillhandahålla verktyg, att se och ta tillvara förmågorna och möjliggöra förändring och förmänskligande. Minnesarbetet ska i detta sammanhang gå på djupet av dessa kunskaper, erfarenheter och förmågor individuellt och kollektivt och frigöra från skuldbördor och retoriska dimridåer och ge möjlighet att se sig själv i ljuset av ett nytt sammanhang och gemenskap.

12.Sluttidiskussion

Hela vårt gedigna arbete med minnesarbete tillsammans med medlemmar som är deltagare i ett fas 3-projekt, har kommit till i ett samhälle med massarbetslöshet där en borgerlig alliansregering har skapat ekonomiska och sociala klyftor genom en politik och retorik som går under namnet arbetslinjen. Ett samhälle där de arbetslösa har fått sänkta ersättningar och jagas av en arbetsförmedling som de själva döpt till arbetsförnedring. Genom minnesarbetet och problemställningar som "Då var jag utsatt" så kan vi problematisera den egna situationen och formulera samhällskritik och positiva utopier. Det handlar om att frigöra människors förmågor och kunskaper och erfarenheter i en tid då de arbetande människornas tystas ner i nytaylorismens spår. Där de arbetslösa blir passiviserade vilket även har blivit fallet på våra flyktinganläggningar. På universiteten och på våra skolor kränks förmågan till kritiskt tänkande. Utbildningssystemet berövar pedagoger och forskare möjligheten att vara våra kommande generationers stöd och hjälp i deras kunskapsprocess genom att kväva dem med dekret och kontrollfunktioner. Ur historisk synpunkt så har vi sett detta tidigare och då som nu kvästes de fackliga organisationerna först av allt. Här kan vi avsluta med att citera vidare ur Paulo Freires förord.

"Ju mer den alienerade kulturen avslöjas, desto mer kommer den förtryckande verkligheten, ur vilken den uppstår, till synes".

(Freire 1974)

Deltagarna har arbetat tillsammans för att utröna på vilket sätt som de kan vara förebilder för andra utsatta individer och grupper av människor. Deras svar följer här: "Hur kommer det sig att det här som vi i Föreningen Arbetarhistoria i Eskilstuna gör är ett bra sätt att arbeta för att utsatta ska kunna bidra till att förändra samhället och göra det mänskligt"?

"Vårt svar och vår erfarenhet är att en god organisation bidrar till att stärka även de enskilda individerna och medlemmarna, samtidigt som organisationen arbetar mot uppsatta mål. Lärande fås genom erfarenhetsutbyte inom gruppen. Man tar lärdom av varandra. Vi i föreningen som fick förtroendet av våra kamrater att formulera detta heter Mika, Lennart, Kent och Christer.

Only dead fish float downstream, but we are living and swim upstream together!
Vi i Föreningen Arbetarhistoria i Eskilstuna"

Deltagarnas egna ord om hela detta sammanhang säger en del om vår demokratiska kunskaps- och förändringsprocess.

Vi har med detta skapat ett underlag för att komma fram till en förförståelse inför historiarbetet med Arbetsmarknadspolitikens historia med fokus på de arbetslösa – samhällets värderingar och kapitalismens utveckling över tid och för nästa steg i processen.

Nästa uppsatsarbete kommer att handla om vårt arbete kring Arbetsmarknadens institutioner och Arbetets marknad. Vi startar med genomläsning av föreliggande uppsats och vårt tidigare ovan nämnda arbete samt ett minnesarbete kring frågeställningen "Vilka minnen och tankar väcks till liv?"

9. LITTERATURFÖRTECKNING:

Esseveld Johanna; Minnesarbete sid 107-127 ur Mer än bara fakta – Kvalitativ forskning i praktiken (Sjöberg, red, 1999), Författarna och Studentlitteratur 1999

Freire Paulo; Pedagogik för förtryckta, Falköping 1976

Ellström Per-Erik; Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet, Norstedts juridik 1992

Sjöberg Katarina (red.); Mer än kalla fakta – Kvalitativ forskning i praktiken, Författarna och Studentlitteratur 1999

Horton Myles; Den långa striden – En självbiografi med Judith Kohl och Herbert Kohl, Bearbetning av Hans Burgman, Vuxenutbildarcentrum, 1995 Skriftserie nr 6

Freire Paulo; Kulturell kamp för frihet, Gummesson Stockholm 1974